Van taal van het lan

Koloniale passanten over het Papiaments 'important, though often hostile'

Het AD publiceert een serie artikelen over het Papiaments voor die lezers die wel in de geschiedenis en ontwikkeling van die taal geïnteresseerd zijn, maar die het Papiaments onvoldoende beheersen om de bronnen in de oorspronkelijke taal te lezen. Deze bijdragen zijn niet zozeer gebaseerd op bronnenonderzoek, maar bevatten veeleer een overzichtelijke samenvatting van verspreid en vaak moeilijk bereikbaar materiaal.

DOOR WIM RUTGERS

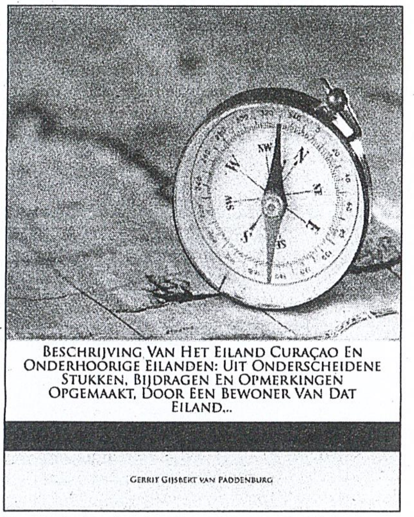

De eerste landsschoolmeester Gerrit Gijsbert van Paddenburg die in 1819 zijn *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden* publiceerde is nogal negatief over het Papiaments. Toch kunnen we van zijn boek veel leren over bij de erven François Bohn in Haarlem: „Onverdragelijk is dit gekakel voor het gebruik van de taal in zijn tijd."

Paddenburg: „Onverdr komst, en moeilijk kan

Toen pater Michael Joannes Alexius Schabel S.J. in zijn 'verslag' van 1705 als eerste tot nu toe bekende over het Papiaments schreef, was het eiland Curaçao al multi-linguaal. De taalsituatie was begin 18e eeuw zelfs gecompliceerd. Pater Victor de Dôle preekte in het Frans. De joden hadden hun eigen taal Portugees. De protestanten het Nederlands. Schabel preekte nagenoeg steeds in het Spaans met enkele keren op verzoek in het Nederlands.

De uit Bohemen afkomstige pater Schabel had Nederlands geleerd toen hij van 1699 tot 1704 in de Lage Landen verbleef, wat hem de mogelijkheid bood ook in het Nederlands te preken, volgens zijn dagboek op verzoek van velen: „Op Nieuwjaar 1708 heb ik de eerste mis gelezen en voor het eerst gepreekt in mijn nieuwe woning en kerk. Ik heb gepreekt voor degenen die het Hollands machtig zijn." (Dagboek 1 januari 1708)

Toch zal het niet zo geweest zijn dat iedereen maar zonder meer meertalig was. Over de talenkennis van zijn tegenstander pater Victor de Dôle merkt Schabel spottend op: „Ook kent hij geen andere taal goed behalve Frans. Spaans spreekt hij matig, maar barbaars en heel slecht. Daarin preekt hij zoals wij zeggen 'boem bam'; ieder haalt eruit en begrijpt wat hij wil en kan, zoals vele katholieken die Spaans kennen of ook niet kennen mij hebben gezegd. (Verslag 58)

In een brief aan zijn superieuren schrijft de priester Caysedo, die van 1715 tot 1738

prefect op het eiland was, dat hij dringend een priester nodig heeft die 'Frans en Vlaams kan preken' en 'ook de taal van het land moeten zij kennen en andere talen, nodig in dit land'. (Brada 1956: 34) Wat opnieuw opvalt is dat Caysedo van een veeltaligheid van het eiland uitgaat; hij vraagt immers nogal wat aan talenkennis.

Passanten en hun depreciatie

Over het algemeen hebben - Nederlandse - passanten in de koloniale tijd zich sterk negatief uitgelaten over het Papiaments. Hun denigrerende uitspraken werden en worden vaak geciteerd als bewijs hoe Nederlanders over het Papiaments dachten.

Toch zijn ze ondanks dat, van belang voor wie zijn ergernis opzij kan schuiven. In hun studie over Caribische 'Literature and Culture' geven Kevin Meehan en Paul B. Miller in 2003, p. 311-312 vijf argumenten waarom koloniale literatuur ondanks deze ergerlijke depreciatie die daarin vaak geuit wordt tegen de lokale cultuur, toch belangrijk kan zijn voor de onderzoeker. Ze zijn 'important, though often hostile' omdat deze koloniale bijdragen informatie bevatten die ook vandaag de dag nog waardevol kan zijn voor de kennis van inheemse culturen en die van de tot slaaf gemaakte bevolkingsgroepen. Deze op zich vijandige bijdragen bevatten immers informatie over allerlei aspecten van de koloniale samenleving. Vanuit dat gezichtspunt gezien is er ook in de vijandige schrijfsels van zich superieur wanende dominees, militairen, landbouwkundigen en schoolmeesters informatie te vinden over grammaticale kenmerken van het Papiaments, over de sociolinguïstische situatie op de eilanden en psycholinguïstische opvattingen over meertaligheid. Ze waren in die tijd de eersten en enigen die de kenmerkende eigenschappen van het Papiaments op papier zetten.

We laten de negatieve waardeoordelen vanuit Eurocentristische superioriteitsgevoelens dus nu even voor wat ze zijn - meestal niet meer dan een verouderde classicistische grammaticaopvatting die van de absolute superioriteit van het Latijn uitging en in dat Latijnse keurslijf ook de eigen taal probeerde te wringen. Dat lukte moeizaam of niet voor het Nederlands, voor het Papiaments volgens deze auteurs al helemaal niet. Een taal die grammaticaal zó ver afstond van het Latijn kon daarom niet anders dan minderwaardig zijn.

Laten we ons daarom concentreren op die aspecten van deze negatieve schrijfsels die taalkundige karakteristieken beschrijven die men aangaande de taal opmerkte, zoals aspecten van woordenschat, verbuiging en vervoeging en uitspraak. Wie de negatieve en denigrerende uitspraken laat voor wat ze waard zijn, maakt hier kennis met de eerste, zij het nog wel heel summiere, grammaticale beschrijvingen van het Papiaments. De koloniale gevoelens van superioriteit beletten de schrijvers van romantropologische werken, met hun beschrijvingen in verhaalvorm van land en volk, niet kennis te nemen van de taal en grammaticale kenmerken ervan te analyseren en sociolinguïstisch te duiden, waarnaast soms ook psycholinguïstische argumenten gebruikt worden.

Het Nederduitsch

Waarschijnlijk wel het meest berucht om zijn negatieve uitspraken over het Papiaments was de eerste landsschoolmeester Gerrit Gijsbert van Paddenburg die in 1819 zijn *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhorige eilanden* publiceerde bij de Erven François Bohn in Haarlem: „Onverdraaglijk is dit gekakel voor het fijne oor van den Europeaan bij zijne eerste aankomst, en moeilijk kan men zich aan dit kalkoenen geluid wennen." (p. 71) Met zijn bewering dat het Papiaments een Indiaanse oorsprong heeft sloeg hij de plank echter volkomen mis: „De vorige bewoners van dit eiland Indianen zijnde, onder Spaansche overheersing geraakt, heeft zulk een mengelmoes of *jargon* doen geboren worden, hetwelk door de komst der Hollanders nog veranderd is. Het papiament (van *pappiar, spreken*) bestaat uit bedorven Spaansch, Indiaansch en Hollandsch.". Maar met zijn taal sociologische constatering dat het 'Nederduitsch' - de toenmalige aanduiding van het Nederlands - 'zoo bekend als het Arabisch' was, gaf hij

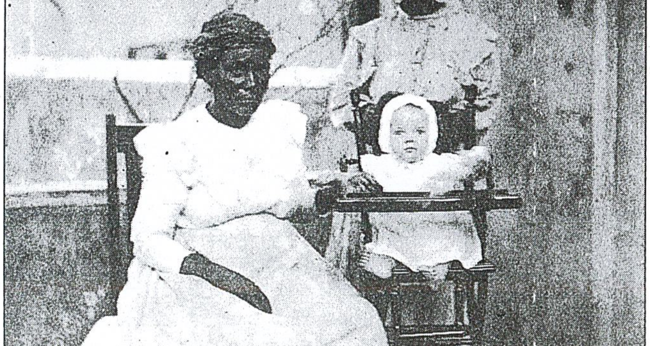

Gerrit Gijsbert van Paddenburg stelt dat iedereen 'dit jargon' (Papiaments, red.) spreekt, 'vooral de blanke creolen, wier kinderen, door negerinnen gezoogd' worden en die daardoor het Papiaments als eerste leren en daarna het Nederlands alleen nog maar gebrekkig kennen.

d naar landstaal (3)

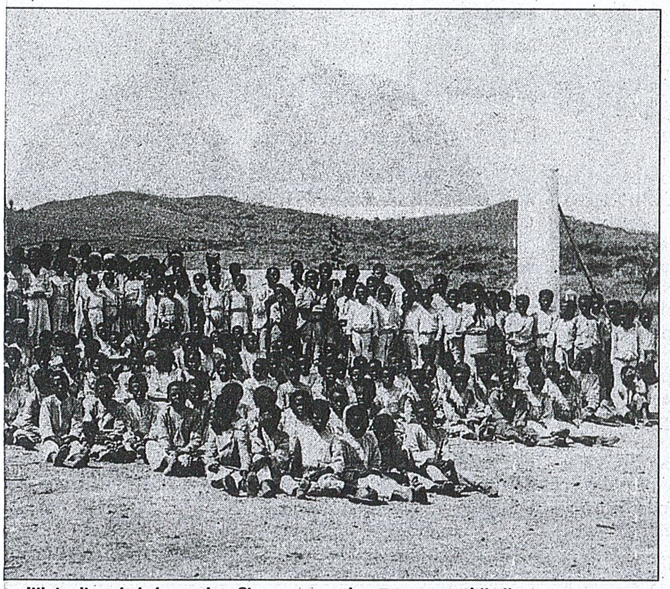

ıaglijk is dit gekakel voor het fijne oor van den Europeaan bij zijne eerste aanmen zich aan dit kalkoenen geluid wennen."

FOTO'S HET GEHEUGEN VAN NEDERLANS

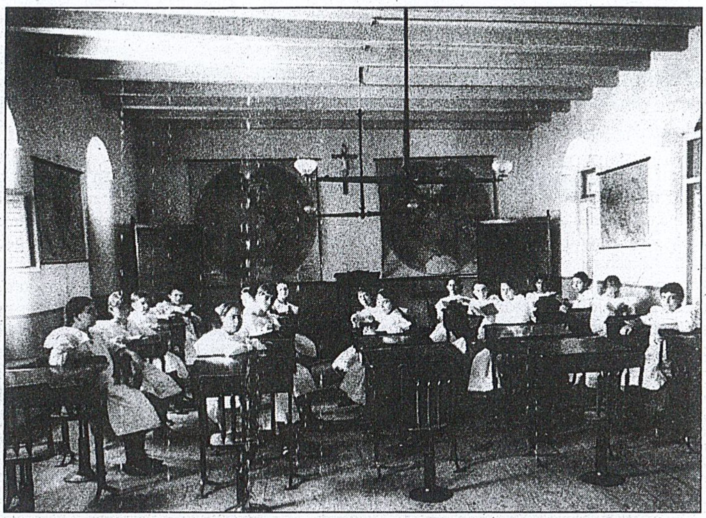

Paddenburg constateert dat in het onderwijs de leerlingen telkens de mannelijke, vrouwelijke en onzijdige zelfstandige naamwoorden, en de drie werkwoordtijden verleden, heden en toekomst verwarren en ze moeite hebben met de uitspraak van de woorden. Hij geeft op deze manier een aantal belangrijke verschillen tussen het Nederlands en Papiaments weer, die tot vandaag de dag in het onderwijs spelen. Op de foto een klas van de kostschool Welgelegen.

waarschijnlijk betrouwbare informatie over de taaldistributie van zijn dagen. Hij constateerde in 1819 als eerste landonderwijzer, die de opdracht had het onderwijs 'op een verbeterden Hollandschen voet' te brengen, dat het Papiaments in alle lagen van de samenleving algemeen gesproken werd: „Niet alleen de negers, mulatten en andere kleurlingen spreken dit jargon, maar ook de blanken, vooral de blanke creolen, wier kinderen, door negerinnen gezoogd, door dezelve de eerste indrukken ontvangende, niets dan Creools of Papiament spreken, en dus naderhand het Hollandsch of Nederduitsch doorgaans gebrekkig en onvoldoende leeren, hetzelve nog gebrekkiger lezende en schrijvende. Deze kwade gewoonte, vooral onder de schoone kunne, is zoo ingeworteld, dat daaraan geen verbeteren schijnt te zijn." (p. 72)

Verder constateert hij het multilinguale karakter van de samenleving: „Engelsch, Fransch, Spaansch en Hoogduitsch wordt hier door de kooplieden en de beschaafde klasse veel gesproken, vooral ook neger- of colonie-Fransch en verbasterd Deensch." (p. 73)

Zo verschaft hij als een van de eersten toch belangrijke taal sociologische informatie en is hij 'important, though hostile' voor onze beperkte kennis van de taalsituatie in het begin van de 19e eeuw.

Grammaticale kenmerken

G.G. van Paddenburg kan er niet toe komen het Papiaments een taal te noemen en karakteriseert het consequent als een 'jargon' maar hij heeft de taal ondanks zijn negatieve houding ertegenover wel degelijk gekend - zij het misschien in beperkte mate - want hij maakt opmerkingen over een aantal grammaticale aspecten, zoals woordenschat, verbuiging, vervoeging en geslacht. Hij karakteri- seert het Papiaments, vanuit de eerder genoemde classicistische grammaticabeschouwing die zo graag vervoeging, verbuiging en naamvallen zag, als arm in woorden, met uitzondering van de talrijke scheldwoorden, als een taal 'zonder buiging, voeging of geslacht onderscheiden'.

Paddenburg constateert dat in het onderwijs de leerlingen telkens de mannelijke, vrouwelijke en onzijdige zelfstandige naamwoorden, en de drie werkwoordtijden verleden, heden en toekomst verwarren en ze moeite hebben met de uitspraak van de woorden. Hij geeft op deze manier een aantal belangrijke verschillen tussen het Nederlands en Papiaments weer, die tot vandaag de dag in het onderwijs spelen.

In zijn woorden luidt het dat zijn leerlingen 'telkens de geslachten verwarren, het toekomende, tegenwoordige en voorledene dooreenhaspelen, en alzoo dikwijls onverstaanbaar worden'. Ook met de uitspraak van het Nederlands hadden zijn leerlingen moeite. Hij karakteriseert het Papiaments als een taal met 'rijk in hevig door de keel uitgesproken wordende schelle klanken', een karakterisering die overigens juist vaak aan het Nederlands wordt toegedicht, waarbij hij de invloed van de moedertaal van de leerlingen aanwijst als 'probleem' voor het aanleren van de vreemde taal: „Hierbij komt nog, dat de Spaansche *g*, scherp uitgesproken naar een *st*, gelijkt, en de *h* meestal stom, gelijk in het Fransch, met de *g* wordt verwisseld, zoodat *geel* en *heel, hout* en *goud, goed* en *hoed* enz. eveneens wordt uitgesproken en soms kluchtige verwarring kan baren." (p. 71-73)

Met zijn opmerkingen over de moeilijkheden die zijn leerlingen op verschillende grammaticale niveaus hebben met het aanleren van de vreemde taal Nederlands vanuit een totaal andere moedertaalsituatie is hij de eerste die op hiervoor genoemde interferentieverschijnselen wijst.

Paddenburg kan afgedaan worden als een vijand van het Papiaments - wat hij ongetwijfeld was - maar hij was wel de eerste die aandacht aan de taal besteedde door deze vanuit zijn negatieve visie te onderzoeken en te beschrijven. Hiermee zette hij de toon voor heel wat van zijn navolgers die in de jaren daarna vanuit een identieke depreciatie hetzelfde óf onderzochten óf misschien ook wel klakkeloos naschreven.

BRON: GERRIT GIJSBERT VAN PADDENBURG: BESCHRIJVING VAN HET EILAND CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN, UIT ONDERSCHEIDENE STUKKEN, BIJDRAGEN EN OPMERKINGEN OPGEMAAKT DOOR EEN BEWONER VAN DAT EILAND. HAARLEM: DE ERVEN FRANÇOIS BOHN, 1819; FACSIMILE HERDRUK BIBLIOBAZAAR.

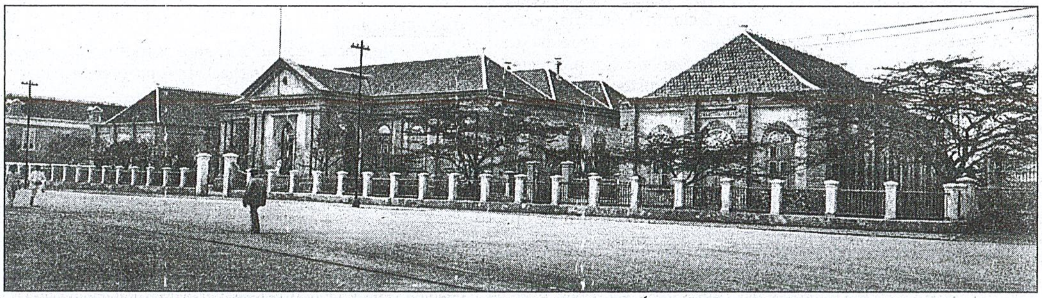

Paddenburg was in 1819 de eerste landonderwijzer, die de opdracht had het onderwijs 'op een verbeterden Hollandschen voet' te brengen. Op de foto gezichten op de lagere school voor jongens, vermoedelijk de Hendrikschool.